

I Conferència

La catalanística en l'acadèmia global

17 de maig de 2013

Biblioteca Museu Víctor Balaguer

Vilanova i la Geltrú

Joaquim Molas

Jo llegiré tres coses.

En primer lloc, diré que la meva biblioteca no és la biblioteca d'un bibliòfil ni la biblioteca d'un col·leccionista, encara que conté algun llibre de bibliòfil i alguna peça de col·leccionista. Sinó que és, simplement, una biblioteca de treball i, per tant, una biblioteca amb totes les seves virtuts i totes les seves deficiències.

De fet, com ja s'ha dit, el seu origen és la petita biblioteca familiar del meu avi i del meu pare que jo em vaig quedar gràcies als bons oficis del meu germà, que me la va cedir, i que jo amb els anys he anat ampliant fins a convertir-la en això, en una biblioteca de treball.

Per això, jo he pogut treballar a casa, amb una gran concentració i una gran llibertat, sobretot d'horari. Jo he treballat molt a les nits, a les biblioteques públiques, això és impossible. És impossible per a mi concentrar-se i, d'altra banda, és impossible treballar a les nits. Per tant, el fet de tenir una biblioteca a casa em permetia aquesta llibertat.

Després, perquè tenir una biblioteca a casa em representava poder tenir els llibres... fer una gran escampada de llibres, sobre les taules, sobre les cadires, a terra... Llibres oberts, passar-hi setmanes, oberts, passar les pàgines de tant en tant, comparar-los... Cosa que no hauria estat possible de fer en una biblioteca pública. I després perquè podia subratllar, subratllar els llibres, subratllar aquells passatges d'un llibre que més o menys m'impressionaven. I, sobretot, una cosa que jo no sé si és massa freqüent... Jo vagarejo amb els llibres. Quan dic que vagarejo amb els llibres vull dir que, de tant en tant, agafó un llibre de les prestatgeries, el fullejo, rellegeixo els trossos que tinc marcats, el que llegeixo em suggereix agafar un altre llibre, me'n vaig al tros de la llibreria, l'altre llibre... i així em puc passar una tarda, saltant d'un llibre a l'altre, sense llegir res en concret, però rememorant possibles antigues lectures o obrir-ne de noves.

Els papers que hi ha a l'arxiu són, com ja s'ha dit també, papers familiars, poètics, manuscrits poètics, retalls poètics o teatrals del meu avi, musicals del meu pare i, després, els meus papers de treball que no he destruït fins ara i que no sé si destruiré demà quan arribi a casa. Això no se sap mai.

Al costat d'aquests papers hi ha cartes, moltes cartes. Molts programes de mà: de concerts, d'estrenes, de conferències... Fins i tot, cartells d'estrenes i algun manuscrit o mecanoscrit afegit. Ja s'ha dit, és a dir... I moltes cartes. Cartes, per exemple, de l'Enric Morera al meu avi, de l'Adrià Gual al meu pare, o cartes que jo he rebut dels meus amics i manuscrits o mecanoscrits que m'han donat els meus amics o que he trobat entre els papers del meu pare.

O sigui que és una biblioteca simplement de treball. No es pensin que trobaran grans llibres de bibliòfil o grans peces de col·leccionista. És, simplement, una biblioteca de treball.

La segona cosa que m'agrada dir són les raons per les quals he arribat a la conclusió de cedir-los aquí. Jo ja tinc vuitanta-dos anys i, per tant, vaig tancant portes. Abans d'ahir ja en vaig tancar una. Avui, en tanco una altra. Vaig tancant portes. I tenia una porta pendent que era la porta de la biblioteca. Jo sempre havia pensat que l'esforç que havia fet la meva família i que havia fet jo en particular, per aplegar-la, era un esforç que podia ser útil per als altres. El problema era que quan pensaves en el possible objectiu, arribaves a la conclusió que la teva biblioteca, que era de treball i, per tant, era molt reduïda, el vuitanta-noranta per cent ja estava en les grans biblioteques públiques i, per tant, que no tenia sentit. I que l'altre deu per cent era un deu per cent que, per ell mateix, tenia sentit gràcies al vuitanta-noranta per cent. Aleshores es va plantejar l'ocasió de la Biblioteca Balaguer. Jo dic sempre la Biblioteca Balaguer, veig que els altres diuen Museu, vol dir la dualitat de la casa. Per què? Perquè la Biblioteca, el Museu Biblioteca Balaguer és una institució que té un pes, un pes, un pes específic important, no solament a Vilanova, sinó en tot el país.

Jo hi havia vingut a treballar, aquí. Molt poc, algun cop i recordo amb motiu d'haver de parlar de, diguem-ne d'haver de parlar avui que no tenia cap excusa per excusar-me'n, tenia l'obligació de fer-ho, he recordat que el primer cop que vaig ser aquí, aquí, vaig venir amb la Montserrat Roig i vaig venir amb el Xavier Fàbregas i ens vam passar tot el sant dia mirant cartes del Víctor Balaguer i manuscrits, no del Víctor Balaguer, sinó d'un altre poeta que jo venia a consultar. I va ser en aquella ocasió, recordo, he recordat que vaig conèixer l'Alexandre de Cabanyes i que vaig conèixer l'Oriol Pi de Cabanyes. Per tant, jo calculo que devia ser l'any seixanta-vuit. Després, he vingut més vegades,

aquí hi he fet conferències, aquí i en altres llocs d'aquí... Vull dir que la institució és una institució que jo, és a dir, per alguna manera m'era familiar.

I aquí, va intervenir la directora, la Montserrat Comas. La Montserrat Comas que jo vaig tenir a classe, a classe de l'Autònoma de Sant Cugat, on vam coincidir amb l'Oriol Pi de Cabanyes, en cursos diferents, ens vam conèixer, ella com a estudiant i jo com l'assalariat del somni, però no vull citar el Foix perquè no és ocasió de citar el Foix... ens vam conèixer en aquella circumstància i després sempre hem mantingut una relació més o menys constant. Més aviat més que menys: amb dinars pel mig, excursions pel mig, aquelles coses que passen, no?

Aleshores, la Montserrat Comas em va plantejar parlant-li d'aquestes coses... Em va dir que la meua biblioteca podria fer un servei, el servei que jo buscava inicialment i que no trobava. Perquè, per definició, el Museu Biblioteca Víctor Balaguer és una biblioteca especialitzada bàsicament en XIX, en publicacions del XIX. En canvi, la meua, malgrat que hi han duplicats del XIX, hi ha el XIX sortit del segle XX i, sobretot, és una biblioteca del segle XX. Una biblioteca del segle XX amb un estoc bastant important d'avantguarda, però també era noucentisme... És a dir, una biblioteca del segle XX, una biblioteca de treball del segle XX, per tant, vol dir que hi ha moltes primeres edicions que jo he comprat, com a col·leccionista, però respecte a les altres, un estudiant em va dir "Oh, vostè té les primeres edicions de l'Espriu" i li vaig dir "Oh, és clar, què volia que comprès, jo, quan sortien els llibres? Havia de comprar, forçosament, la primera edició. Per tant, és ara quan vostè diu que és important la primera edició, però per a mi era l'edició que hi havia a la llibreria."

Bé, és, per tant, una biblioteca de segle XX, bàsicament. I que, per tant, pot completar el fons d'aquí. I pot ser un fons, diguem-ne, ric. Un fons de treball, encara que aquí hi han peces de col·leccionista, però serà un fons de treball, jo penso, important per a la literatura, en concret, però també per a la cultura, en general, no solament catalana, sinó també forastera. Aquest era el segon punt que volia dir, és a dir, justificar el perquè, el perquè he vingut aquí a Vilanova, atret òbviament per la institució.

I el tercer, voldria dir que estic molt orgullós que els meus llibres i papers vinguin aquí, que estic molt agraït per tot el que han dit avui aquí, la vicerectora, el professor Domingo, però també els haig de dir que em sento com despulat. De moment encara

retinc els vestits, però un dia quedaré com Adam i Eva, tots dos junts, l'un al costat de l'altre. I res més. Gràcies.

La catalanística internacional. Una perspectiva històrica

August Bover i Font

(Universitat de Barcelona/FIAC)

LA CATALANÍSTICA

Entenem, per catalanística, l'estudi científic de la llengua, la literatura i la cultura catalanes. Es tracta, doncs, d'un terme format per paral·lelisme amb altres termes semblants, com ara anglística, germanística, hispanística, iberística, italianística, etc. I, lògicament, els estudiosos d'aquesta àrea de coneixement s'anomenen catalanistes. Només cal veure quina és la primera accepció de la paraula *catalanista* en el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans: “Persona versada en catalanística”. Per això és recomanable abandonar l'ús del terme *catalanòfil*, *-a* —“Amant de Catalunya, dels catalans o de tot allò que és català”, segons el mateix diccionari—, que té un sentit d'afecionat i que, per tant, no és adient per designar els professionals dels estudis catalans. El mot *catalanòfil* s'utilitzà especialment durant la dictadura franquista per tal de mirar de diferenciar aquests estudiosos de la segona accepció del terme: “Adepte al catalanisme com a opció política”. Sota la dictadura, la confusió entre les dues accepcions podia comportar conseqüències molt desagradables.

ELS ORÍGENS

Doncs bé, l'inici de la catalanística cal cercar-lo en l'Edat Mitjana gràcies al creixent interès que, a tota Europa, despertà l'obra de Ramon Llull. A aquests inicis lul·lians s'hi va afegir, durant el segle XVII, el desenvolupament de les investigacions bibliogràfiques. Però no serà fins a la segona meitat del segle XIX que podrem parlar d'una autèntica difusió internacional dels estudis catalans, amb noms com Cambouliu,

Helfferrich, Amador de los Ríos, Menéndez y Pelayo, Cardona, Tubino, Denk o, sobretot, Morel-Fatio.

La catalanística comptà amb un impuls decisiu tot just començat el segle XX. Malgrat que sorgís com a fruit de l'apassionament i l'entusiasme que mossèn Antoni M. Alcover va saber encomanar als seus contemporanis, el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat a Barcelona l'any 1906, comptà amb la participació o l'adhesió de grans romanistes del moment, com per exemple l'esmentat Alfred Morel-Fatio, Jean-Joseph Saroïhandy o Bernhard Schädel.

A continuació ja van venir els treballs de Raymond Foulché-Delbosc, que van obrir les pàgines de la *Revue Hispanique* als estudis de literatura catalana, la contribució italiana, amb estudiosos com Mario Casella, Arturo Farinelli, Ezio Levi o Bernardo Sanvisenti, la implantació dels estudis de llengua i literatura catalanes a Alemanya gràcies al també esmentat B. Schädel, professor de la Universitat d'Hamburg i col·laborador de mossèn Alcover, o la publicació d'algunes obres cabdals, com *Das Katalanische* (1925), de Wilhelm Meyer-Lübke. I, encara abans de la guerra espanyola, s'inicià també la tradició catalanística britànica al voltant d'Edgar Allison Peers i del *Bulletin of Hispanic Studies*, de la Universitat de Liverpool, amb la col·laboració d'altres professors, com per exemple William James Entwistle o Ignasi González-Llubera.

Un cop acabada la segona guerra mundial, un nou congrés centrà l'atenció internacional en els estudis catalans: el VIIè Congrés Internacional de Lingüística Romànica, celebrat a Barcelona l'any 1953. En plena persecució de la llengua i la cultura catalanes per part del règim franquista, el congrés de Barcelona dedicà la major part dels seus esforços a l'estudi del català (unes dues terceres parts de les aportacions científiques) i el català fou la llengua utilitzada en diverses ponències i

comunicacions així com en els debats, en una trobada en què van coincidir investigadors d'una vintena de països.

LES ASSOCIACIONS

Més o menys per aquesta època, el grup de catalanistes britànics, grup que havia anat creixent i al qual s'havia incorporat Josep M. Batista i Roca, exiliat i professor a Cambridge, preparava a Londres la creació d'una entitat que coordinés els seus treballs i difongués els estudis catalans pel Regne Unit. L'any següent, 1954, constituïren l'Anglo-Catalan Society (ACS) —la degana, doncs, de les associacions de la catalanística internacional—, la qual, a partir de 1955, celebra anualment un congrés en diferents universitats britàniques, ha ofert un premi anual als Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili i, actualment, promou l'intercanvi de joves investigadors britànics i catalans a través d'una beca també anual. D'altra banda, i a partir de 1980, l'ACS inicià la col·lecció editorial the Anglo-Catalan Society's Occasional Publications, de la qual ja n'han aparegut catorze volums monogràfics —consultables per Internet. El seu cinquantavuitè col·loqui va tenir lloc a la Universitat de Sheffield el passat mes de novembre.

A poc a poc, i sovint gràcies a la insistència de professors catalans exiliats, els estudis de llengua i literatura catalanes van aconseguir fer-se un lloc en els plans d'estudis de les universitats europees i nord-americanes, o bé destacant la seva importància en els programes d'estudis hispànics o romànics o, fins i tot, en algun cas, amb la creació d'assignatures específiques.

Aquesta situació en conjunt féu que el professor Georges Straka, director del Centre de Filologia i de Literatures Romàniques de la Universitat d'Estrasburg, oferís aquest centre per celebrar-hi un col·loqui sobre el català, col·loqui que, amb el títol de *La linguistique catalane*, tingué lloc l'any 1968.

L'èxit d'aquest primer col·loqui dedicat monogràficament a una temàtica catalana comportà, entre altres coses, que es decidís de convocar-ne un altre, aquest cop a la Universitat d'Amsterdam l'any 1970, on començà a estructurar-se una nova societat de catalanística i es nomenà una comissió gestora per preparar un nou col·loqui i redactar el projecte d'estatuts de la futura associació.

El tercer col·loqui tingué lloc a la Universitat de Cambridge, l'any 1973, on s'aprovaren els estatuts, es nomenà una primera junta i, en definitiva, es constituí oficialment l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC). Des de llavors, l'AILLC celebra un col·loqui cada tres anys i, des de la fi de la dictadura, alterna les seus en universitats dels Països Catalans i de l'exterior: Basilea (1976), Andorra (1979) —col·loqui que, a causa de la nova situació política després de la mort del dictador, es pogué clausurar amb una sessió a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, a Barcelona—, Roma (1982), Tarragona-Salou (1985), Tolosa de Llenguadoc (1988), Alacant-Elx (1991), Frankfurt am Main (1994), Palma, Mallorca (1997), París (2000) —a la Universitat de la Sorbona, que l'any 1977 ja havia posat en funcionament el seu Centre d'Études Catalanes—, Girona (2003), Budapest (2006), Lleida (2009), Salamanca (2012); actualment prepara el seu dissetè col·loqui, que tindrà lloc a la Universitat de València, l'any 2015.

L'any 1978 es constituí oficialment, a Roma, l'Associazione Italiana di Studi Catalani (AISC), entitat que un grup de catalanistes italians preparava des de feia un parell d'anys i que, després de les reunions inicials a la capital italiana, ha celebrat col·loquis a Nàpols, Venècia, Càller (Sardenya) i Verona; el seu pròxim col·loqui tindrà lloc a la Universitat de Torí.

I precisament aquest mateix any, però a l'altre costat de l'Atlàntic, la catalanística nord-americana s'organitzà en una associació pròpia. La col·laboració

entre professors catalans exiliats i nord-americans ja havia fet possible, l'any 1958, la creació d'una secció catalanoprovençal —que més endavant es dividí en dues seccions diferents— en els congressos anuals de la Modern Language Association (MLA), o la publicació d'un volum d'homenatge a Josephine de Boer (1977), la pionera dels estudis catalans als Estats Units d'Amèrica. Fou, doncs, l'any 1978 quan tingué lloc el primer col·loqui nord-americà d'estudis catalans, a la Universitat d'Illinois a Urbana-Champaign, i en el seu transcurs s'aprovaren els estatuts i es nomenà la primera junta de la North American Catalan Society (NACS), que posteriorment ha celebrat col·loquis a les universitats de Yale (New Haven, Connecticut; 1979), de Toronto (Ontario, Canadà; 1982), Catòlica de Whashington (Washington, DC; 1984), de la Florida del Sud (Tampa —amb una sessió a Saint Augustine—, Florida; 1987), de la Colúmbia Britànica (Vancouver, Colúmbia Britànica, Canadà; 1990), de Califòrnia (Berkeley, Califòrnia; 1993), d'Indiana (Bloomington, Indiana; 1995), a l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona; 1999), a la Brown University (Providence, Rhode Island; 2001), a l'Eton College (Windsor, Berkshire, Regne Unit; 2004) —organitzat conjuntament amb l'Anglo-Catalan Society per commemorar el seu cinquantenari—, i a les universitats Dalhousie (Halifax, Nova Escòcia, Canadà; 2007), i Temple (Filadèlfia, Pennsylvania; 2010); la setmana que ve se celebrarà el seu catorzè col·loqui, de nou a la Universitat de Toronto (Canadà).

Però aquesta tendència associativa de la catalanística internacional no s'acabà amb la dècada dels setanta del segle passat. L'any 1983 es creà la Deutscher Katalanistenverband (DKV) —llavors anomenada Deutsch-Katalanische Gesellschaft (DKG)—, societat que organitza un col·loqui anualment en una universitat alemanya,

austríaca o de la Suïssa germanoparlant. El seu darrer col·loqui tingué lloc el passat mes de setembre entre Berlín i Leipzig.

A casa nostra, on des de 1946 els estudis de llengua i literatura catalanes —bandedjats de l'ensenyament oficial— tenien el seu espai en el si de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, creada com a filial de les seccions Històrico-Arqueològica i Filològica de l'aleshores clandestí Institut d'Estudis Catalans, l'any 1986 aquests estudis es constituïren com a nova filial: la Societat Catalana de Llengua i Literatura (SCLL), que a diferència de les altres societats no organitza col·loquis regularment.

I l'any 1990 la catalanística francesa creà també la seva pròpia organització, l'Association Française des Catalanistes (AFC), que ha celebrat ja diverses trobades en universitats de l'Estat francès, que a partir d'ara se celebraran cada dos anys; el pròxim col·loqui es farà l'any que ve a París.

Posteriorment, l'any 2006, a Barcelona, l'Anglo-Catalan Society, l'Association Française des Catalanistes, l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, l'Associazione Italiana di Studi Catalani, la Deutscher Katalanistenverband i la North American Catalan Society crearen la Federació Internacional d'Associacions de Catalanística (FIAC), a la qual s'uní immediatament la Societat Catalana de Llengua i Literatura.

La FIAC, oberta a les noves associacions que puguin sorgir, ha estat treballant especialment aquests darrers anys amb l'objectiu d'unir esforços entre els catalanistes llatinoamericans. Organitzà una primera reunió i una taula rodona en el marc del tretzè col·loqui de la NACS, celebrat a la Temple University de Filadèlfia (2010), que va permetre de posar en contacte catalanistes de l'Argentina, el Brasil, Mèxic i Xile i, d'aquesta manera, fer-se una idea de conjunt i adonar-se, a més, que potser

comptaven amb més efectius dels que hom creia en un principi. Per això es va concloure amb la convicció que havia arribat el moment de crear l'Associació de Catalanistes de l'Amèrica Llatina (ACAL). En una segona reunió, aquest cop a la Universitat de l'Havana (2011), en ocasió del II Taller Internacional “Cuba i els Països Catalans: trobada de pobles i cultures”, organitzat per la Càtedra de Cultura Catalana, s'acordà una Junta gestora, presidida pel professor José María Murià, encarregada d'iniciar el procés fundacional de l'ACAL, i un esbós d'estatuts i fer la convocatòria del seminari “Presencia catalana en México y el resto de América Latina”, que va tenir lloc l'agost de l'any passat en la magnífica nova seu de la Biblioteca Pública del Estado de Jalisco Juan José Arriola, a Guadalajara (Mèxic). En la sessió de clausura, celebrada al Colegio de Jalisco el 31 d'agost, l'assemblea votà la Junta constituent de l'ACAL, presidida per la professora Montserrat Galí, i es formalitzà la fundació oficial d'aquesta nova associació.

PUBLICACIONES PERIÓDIQUES

A més de les publicacions, periòdiques o no, editades per les universitats dels Països Catalans i per altres institucions científiques, com per exemple l'Institut d'Estudis Catalans, o altres entitats, com és el cas, entre altres, de la revista *Els Marges*, i de les monografies, volums d'actes, etc., que aquestes editen, la majoria d'associacions compten amb el seu propi òrgan científic.

L'AILLC, en col·laboració amb algunes altres associacions, publica des de 1980 la revista semestral *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, que compta ja amb 65 volums publicats.

La NACS començà a publicar la *Catalan Review —International Journal of Catalan Culture—* l'any 1986; actualment és d'aparició anual i n'ha publicat ja 25 volums.

Aquest mateix any 1986 va aparèixer *Llengua & Literatura*, revista de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, de periodicitat anual; fins ara se n'han publicat 23 números, consultables lliurement per Internet.

Zeitschrift für Katalanistik, la revista de la DKV, creada l'any 1988, també és d'aparició anual i se n'han publicat ja 25 números, consultables lliurement per Internet.

Deu anys més tard, l'any 1998, aparegué *REC (Revue d'Études Catalanes)*, publicació anual del Centre d'Études et de Recherches Catalanes de la Universitat Paul Valéry, de Montpeller, i òrgan científic de l'AFC, que compta ja amb 9 números.

La publicació d'*Estudios Catalanes* s'inicià l'any 2003 com a òrgan oficial del lectorat de català de la Universidad Nacional del Litoral, de Santa Fe (República Argentina); té una periodicitat anual i n'han aparegut 6 números.

L'aportació més recent a aquest apartat ha estat la de l'AISC, que l'any 2011 posà en circulació la *Rivista Italiana di Studi Catalani*, de periodicitat anual; 2 números publicats.

D'altres institucions de fora dels Països Catalans també publiquen revistes especialitzades en temes de llengua, literatura i cultura catalanes, com és el cas, per exemple, de les següents revistes electròniques:

JOCS (Journal of Catalan Studies), apareguda l'any 1998, ha estat la primera revista electrònica de la catalanística. Es tracta d'un anuari publicat per la Universitat de Cambridge, la Universitat Oberta de Catalunya i la Universitat de Kent, de la qual han aparegut 13 números, consultables lliurement per Internet.

Catalnia es publica des de l'any 2008 com a revista electrònica semestral del Séminaire d'Études Catalanes del grup d'investigació CRIMIC de la Universitat de París (la Sorbona); se n'han publicat 11 números, consultables lliurement per Internet.

A MANERA DE CONCLUSIÓ

Fonamentada en una llengua de gran interès —tant des del punt de vista estrictament lingüístic com del sociolingüístic— i en una literatura d'una qualitat excel·lent en diferents períodes, aquesta xarxa internacional d'estudis catalans, iniciada en temps ben difícils per un grapat d'acadèmics entusiastes i benemèrits —de casa i de fora— i sense comptar amb cap Estat que li donés suport —i molt sovint amb un Estat que li anava i que li va decididament en contra, no cal dir-ho—, ha aconseguit superar les diferents crisis econòmiques que periòdicament afecten el món universitari, especialment en el camp de les Humanitats, i és admirada i envejada per cultures que sí que disposen dels seus propis Estats —i els seus pressupostos— per defensar-les i promoure-les.

El creixent interès internacional pels estudis catalans, que féu els primers passos a Europa i a l'Amèrica del Nord, comença a estendre's també pel centre i el sud del continent americà i, fins i tot, ara ja disposa d'alguns enclavaments a l'Àsia i a Oceania. La consegüent demanda de professorat especialitzat per als lectorats de català creats per universitats d'aquestes zones determinaren que la Generalitat de Catalunya creés, l'any 1988, la Comissió per a la promoció de l'ensenyament del català a les universitats de fora de l'àmbit territorial de Catalunya —més coneguda com a Comissió de Lectorats. El fet de poder comptar amb un petit suport institucional —tot i que era molt migrat— va permetre que la catalanística internacional experimentés un primer salt qualitatiu i quantitatiu. Aquesta comissió s'encarregà de l'assessorament i les relacions amb les universitats estrangeres, la selecció i la formació permanent del professorat, l'elaboració de materials, etc., és a dir, de tots els temes relacionats amb l'ensenyament de la llengua, la literatura i la cultura catalanes en les universitats de l'estranger fins que l'any 2002 fou creat

l'Institut Ramon Llull, que va assumir aquestes activitats, a més de tots els temes relatius a la promoció exterior de la cultura catalana. La creació de l'Institut Ramon Llull, amb tots els seus alts i baixos, va fer possible, sense cap mena de dubte, el segon pas endavant de la catalanística internacional —però d'això ja ens en parlarà el pròxim ponent.

Tampoc no em voldria allargar ara parlant del futur, perquè ja ens en parlaran d'altres ponents i ho debatrem tots plegats. Però no voldria acabar sense remarcar que, si bona part d'aquest camí s'ha fet sense comptar amb cap mena d'ajuda ni de defensa, és evident que el nou Estat propi ha de permetre un nou i definitiu pas endavant també per a la catalanística internacional, tot i l'ofec econòmic que ara en frena el desenvolupament.

BIBLIOGRAFIA

Bover i Font, August, *Manual de catalanística* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Diputació de Tarragona, 1993).

PÀGINES WEB

Associacions de catalanística:

ANGLO-CATALAN SOCIETY (ACS): www.anglo-catalan.org/
ASSOCIACIÓ DE CATALANISTES DE L'AMÈRICA LLATINA (ACAL): (pròximament accessible a través del web de l'IEC: acal.espais.iec.cat)
ASSOCIACIÓ INTERNACIONAL DE LLENGUA I LITERATURA CATALANES (AILLC): blocs.iec.cat/aillc/
ASSOCIATION FRANÇAISE DES CATALANISTES (AFC): france-catalaniste.com/
ASSOCIAZIONE ITALIANA DI STUDI CATALANI (AISC): aisc.cat
DEUTSCHER KATALANISTENVERBAND (DKV): www.katalanistik.de/cat/presentacio/
FEDERACIÓ INTERNACIONAL D'ASSOCIACIONS DE CATALANÍSTICA (FIAC): fiac.espais.iec.cat
NORTH AMERICAN CATALAN SOCIETY (NACS): nacs-catalanstudies.org/
SOCIETAT CATALANA DE LLENGUA I LITERATURA (SCLL): scll.iec.cat/

Institut per a la promoció exterior de la cultura catalana:

INSTITUT RAMON LLULL (IRL): www.llull.cat

Revistes electròniques de lliure accés:

Catalonia: www.crimic.paris-sorbonne.fr/-SEC-.html
Journal of Catalan Studies (JOCS): www.anglo-catalan.org/jocs/13/index.html
Llengua & Literatura (L&L): scll.espais.iec.cat/
Zeitschrift für Katalanistik (ZfK): www.romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/index.htm

El paper de l'IRL en la promoció internacional dels estudis catalans

Andreu Bosch i Rodoreda

(Institut Ramon Llull i Universitat de Barcelona)

Gràcies, en primer lloc, a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer per haver-me convidat a participar en aquesta I Conferència de l'Aula Joaquim Molas sobre "La catalanística en l'acadèmia global".

És sabut que una de les missions fonamentals de l'Institut Ramon Llull (IRL) és la promoció dels estudis de llengua i cultura catalanes a les universitats de l'exterior. I ho fa subscriuint acords per a la implantació o la consolidació d'estudis catalans i donant suport a les universitats, el professorat i els estudiants per mitjà de diversos programes i línies d'ajuts. En aquest sentit, més de 150 universitats de tot el món imparteixen docència d'estudis catalans i anualment una mitjana de 6.000 estudiants segueixen cursos de llengua i/o cultura catalanes.

També és sabut que l'IRL va assumir, en el moment de la seva constitució el 2002, l'administració dels ajuts als lectorats de català de 85 universitats de l'exterior i la selecció parcial dels lectors que s'hi destinaven, uns ajuts que es van impulsar des de la Comissió de promoció de l'ensenyament del català a les universitats de fora de l'àmbit territorial de Catalunya durant el període 1988-2002. Actualment, l'IRL gestiona la docència dels estudis catalans a 114 universitats de l'exterior (125 el curs 2009-2010) articulades formalment a l'entorn de la Xarxa universitària d'estudis catalans a l'exterior, que des de 2009 disposa de la plataforma digital de comunicació i coordinació Xarxallull.cat; per altra banda, convé recordar que l'IRL s'ocupa també de la selecció i la formació específica i continuada de tot el seu professorat, fomenta la qualitat i la innovació docent en l'ensenyament del català com a llengua estrangera i, com dèiem, formalitza les relacions amb les universitats de l'exterior per mitjà de convenis de col·laboració que en regulen i en garanteixen les condicions.

Avui l'IRL afronta com un dels principals eixos estratègics la necessitat de redefinir la Xarxa universitària d'estudis catalans a l'exterior, una xarxa que al llarg dels darrers 10 anys s'ha anat dotant d'una sòlida estructura organitzativa i que ha experimentat un creixement territorial remarcable, especialment a Europa i a Nord-Amèrica. Després d'aquesta etapa de creixement en termes quantitius i a fi d'obtenir

un major impacte, uns millors resultats en termes qualitius i una visualització internacional més efectiva dels estudis catalans, ja al curs 2010-2011 es van començar a prioritzar els ajuts per a la docència d'estudis catalans d'acord amb criteris d'excel·lència acadèmica, de recorregut curricular, del grau d'implicació econòmica de les universitats i d'acord amb el seu interès estratègic.

Cal tenir present, tanmateix, que aquestes xifres situen la llengua catalana a nivells molt per sobre de les xifres relatives a institucions públiques anàlogues de projecció internacional d'altres llengües, d'acord amb les dades d'un informe sobre polítiques de suport a la docència de la llengua i la cultura en universitats de l'exterior elaborat el gener de 2012: superàvem les 103 universitats amb docència de finlandès i les 108 del portuguès, i estàvem molt per sobre de les 62 del neerlandès, les 43 del txec i les 36 del romanès, per citar alguns exemples de llengües oficials a la Unió Europea comparables demogràficament a la nostra.

De fet, aquesta redefinició de la Xarxa pretén garantir el nivell de competitivitat dels estudis catalans a les universitats de l'exterior. Des d'aquesta perspectiva s'explica, per exemple, l'acord amb la Universitat de Leipzig d'implantació d'estudis de Traductologia de grau i postgrau subscrit el 2010, que la tardor passada va donar els primers titulats de màster i a la fi d'aquest curs 2012-2013 en sortirà la primera promoció de graduats, després de tres anys de docència. I amb el mateix criteri, s'han signat acords amb la Universitat de Constança (Alemanya), per oferir des d'aquest curs un *minor* de Català als estudis de grau, i Estudis de Literatura i Lingüística Catalanes als màsters dels Departaments de Literatures Romàniques i Lingüística Romànica; també amb la Universitat de Birmingham, on s'ha creat un *minor* en Estudis Catalans, amb menció específica en l'oferta de *bachelors*. I, en la mateixa línia, el 2011 es va signar el conveni que ha permès aquest 2013 iniciar docència de Llengua i Cultura Catalanes a la Monash University, de Melbourne, a Austràlia, sota la direcció del professor titular d'Estudis Catalans i Hispànics Stewart King. I altres millores curriculars s'han aplicat aquest curs a la Universitat Queen Mary de Londres, a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, a la Universitat de Sant Petersburg i a la Universitat de Hèlsinki, on s'oferirà, per exemple, una nova assignatura de Sociolingüística Catalana. També el curs que ve s'implantarà una *mineure* d'Estudis Catalans a la Universitat de Mont-real, al Quebec. Finalment, vull destacar l'acord amb la Universitat de Granada, on s'imparteixen Estudis Catalans des dels anys 60 i des de en fa 25 sota la tutela de la professora titular de Filologia Catalana a la Facultat de Filosofia i Lletres Lourdes

Sánchez (abans, ho havien estat Montserrat Rubió i Lois, Mercedes Saura i Luisa Trias Folch). En aquesta universitat andalusa, pionera a l'Estat en la introducció dels estudis de Traducció, aquest curs 2012-2013 s'ha desplegat, amb la col·laboració de l'IRL, un projecte d'ampliació i consolidació d'aquests estudis a la Facultat de Lletres i d'introducció del català a la Facultat de Traducció i Interpretació.

Un capítol a part mereix la Qualificació complementària en llengua i cultura catalanes que es desenvolupa a diverses universitats alemanyes. Es tracta d'un programa formatiu aplicat de manera addicional als estudis de grau i màster en universitats que imparteixen docència d'estudis catalans amb el suport de l'Institut Ramon Llull, una iniciativa que vol implicar la comunitat científica i docent del món de la catalanística a Alemanya posant en relació les diverses universitats d'aquest país, en col·laboració amb la Xarxa Vives d'Universitats (XVU). Adreçat a estudiants de qualsevol carrera universitària, aquest programa s'estructura en un mòdul bàsic de llengua i cultura catalanes de 150 hores lectives i un mòdul especialitzat de 50 hores amb assignatures sobre temes diversos impartides per professorat visitant de la XVU (amb una introducció al llenguatge d'especialitat d'una de les àrees de coneixement, de 25 hores, més un curs d'introducció a una de les àrees de coneixement: Periodisme i Mitjans de Comunicació, Patrimoni i Gestió Cultural, Política i Dret, Economia i Cultura Empresarial, Literatura i Traducció, d'unes altres 25 hores). El programa, que fomenta l'intercanvi de professorat i la realització d'estades de pràctiques dels estudiants en empreses i institucions catalanes, ha contribuït a la consolidació del currículum d'estudis catalans en la desena d'universitats on s'ha pogut implantar.

L'Institut Ramon Llull també fomenta els estudis avançats i la recerca sobre la llengua i la cultura catalanes a través de centres d'estudi i de càtedres de professors visitants en universitats de prestigi reconegut, com ara:

- El Centre d'Estudis Catalans de la Universitat de La Sorbona de París, dirigit per la catedràtica de Filologia Catalana Mònica Güell. El centre està dotat d'una Càtedra de Llengua i Cultura Catalanes per a la impartició d'estudis de català amb un Diploma Universitari propi, on s'organitzen, a més, activitats de recerca i difusió de la cultura catalana, com ara conferències, seminaris, exposicions, etc.
- El Centre de Recerca en Estudis Catalans, de la Universitat Queen Mary de Londres, dirigit pel Dr. Jordi Làrios, on s'organitzen activitats acadèmiques

adreçades a promoure la recerca en estudis catalans des d'una perspectiva transversal i interdisciplinària (art, arquitectura, cinema, literatura...). Per exemple, el març de 2011 va tenir lloc la conferència anual del Centre sobre Joan Miró, “Joan Miró: the assassination of painting”, a càrrec d'Elza Adamowicz (QMUL), publicada el 2012 a *Tesserae. Journal of Iberian and Latin American Studies*; i al juny d'aquell any es va celebrar el congrés internacional sobre artistes catalans d'avantguarda ModernArt.Cat, que va tractar diferents aspectes de l'art català entre el Modernisme i l'actualitat, i va reunir professorat i especialistes d'arreu del món. Un altre exemple: el passat 14 de març hi va tenir lloc la conferència anual de 2013, que duia per títol “Catalonia in Translation: Languages, Landscapes, Performance”, a càrrec d'Helena Buffery, del Departament d'Estudis Hispànics de la Universitat de Cork i presidenta de l'Anglo-Catalan Society.

Pel que fa a les càtedres, amb estudis curriculars generalment adscrits a estudis de postgrau, donem suport a tres universitats nord-americanes:

- La Càtedra Rodoreda, adscrita al Graduate Center de la CUNY, dirigida pel sociolingüista José del Valle, on s'imparteixen anualment dos seminaris de doctorat, un de literatura catalana contemporània i, des de fa tres anys, un de sociolingüística catalana, per on hi han passat especialistes com Enric Bou (Universitat de Brown), Brad Epps (Universitat de Harvard) i Jaume Martí Olivella (Universitat de New Hampshire), en l'àmbit de la literatura, o Emili Boix (UB), Maite Puigdevall (UOC), Joan Pujolar (UOC) i Kathryn Woolard (UCSD), en l'àmbit de la sociolingüística. L'octubre de 2011 les delegacions a Nova York del Quebec, Flandes, Gal·les, País Basc i Catalunya i l'oficina de l'IRL a NY, en col·laboració amb el Graduate Center de la CUNY, van organitzar una taula rodona sobre polítiques lingüístiques en un món globalitzat: “Language Policies: Why do they matter?”, moderada per Robert Lane Greene, periodista de *The Economist*.
- La Càtedra d'Estudis Catalans Joan Coromines, de la Universitat de Chicago, dirigida per Mario Santana, d'ençà del curs 2005-2006, on han impartit docència Vicent Benet (Universitat Jaume I), Josep Quer (UPF), Amadeu Viana (UdL) i Montserrat Lunati (Universitat de Cardiff), entre altres.

- I la Càtedra Ginebre Serra, de la Universitat de Stanford, dirigida per Joan Ramon Resina, per on han passat acadèmics com Àngel Castiñeira (ESADE), Xavier Antich, doctor en Filosofia i professor d'Història de les Idees Estètiques de la UdG; Patrizio Rigobon (professor recercador a Ca' Foscari di Venezia), etc.

Fins al curs 2011-2012, la Càtedra Dalí de la Universitat de Brown, dirigida per Enric Bou (ara titular a la Università Ca' Foscari di Venezia), havia acollit seminaris semestrals de Xavier Rubert de Ventós i de Jaume Subirana (UOC). També fins al curs passat la Càtedra Mompou del Graduate Center de la CUNY organitzava cursos de doctorat sobre musicologia catalana en el marc de l'acord de col·laboració amb la Foundation for Iberian Music dirigida per Antoni Pizà.

Un aspecte essencial en la difusió de la catalanística a les universitats de l'exterior és que aquesta es canalitza a través d'una doble figura acadèmica i docent: d'una banda, la del responsable acadèmic dels estudis catalans, professorat titular a les universitats, molts dels quals —però no tots— són estudiosos catalanistes. És aquesta la figura fonamental que constitueix la base de les relacions institucionals i acadèmiques entre l'IRL i les universitats amb les quals subscriuim acords. D'altra banda, la figura del lector de català, en el nostre cas professorat de llengua i cultura catalanes, que, per bé que seleccionat per l'IRL, és contractat per les universitats, una figura que assumeix el paper de dinamitzador dels estudis catalans a les universitats de l'exterior, generalment en col·laboració amb el responsable acadèmic.

En aquest sentit, convé fer esment al programa de promoció d'activitats acadèmiques i culturals a les universitats de l'exterior, un mecanisme de difusió de la cultura catalana i alhora de transmissió de coneixement i recerca, i sovint també amb un clar caràcter multidisciplinari.

Vegem-ne alguns exemples. Del 2011 destaquem el II Taller Internacional Cuba i els Països Catalans “Encuentro de Pueblos y Culturas” a la Universitat de l'Havana, que comptà amb la participació de la FIAC, i la taula rodona a què feia referència més amunt sobre polítiques lingüístiques i globalització que el passat 24 d'octubre van organitzar a Nova York les delegacions dels governs del Quebec, Flandes, Gal·les, País Basc i Catalunya, amb l'oficina de l'IRL, en col·laboració amb el Graduate Center de la CUNY i la Càtedra Rodoreda d'aquesta universitat.

Del 2012, cal destacar el Simposi de commemoració del 40è aniversari dels estudis de catalanística a la Universitat Eötvös Loránd de Budapest, a l'abril, on vaig tenir l'honor de participar, amb altres col·legues catalans, al costat de catalanòfils hongaresos com Kálmán Faluba, Ildikó Szijj i Tibor Berta. A finals d'agost, el Seminari "Presencia catalana en México y el resto de América latina", que va coincidir amb la inauguració de la Biblioteca Catalana "Josep M. Murià i Romaní" de la Biblioteca Pública del Estado de Jalisco i la Universitat de Guadalajara. I no vull deixar de citar la gira d'Anna Roig i *L'ombre de ton chien* el maig passat per 7 ciutats i universitats alemanyes on s'imparteixen estudis de català, després de l'èxit de la gira dels Amics de les Arts el 2011. A l'octubre va tenir lloc el Simposi "Catalunya i el moviment obrer", a les universitats de Harvard i de Columbia, coordinat pel professor Brad Epps; i al novembre, a la Universitat de Glasgow, la primera jornada de cultura catalana arran de l'acord de col·laboració signat aquest setembre entre el FC Barcelona i l'IRL, que el passat mes d'abril vam repetir a la Universitat de París 3 - Sorbonne Nouvelle.

Aquesta primavera, dins el marc de commemoració de l'Any Espriu, el 29 d'abril, a la Universitat de Granada, es va inaugurar el primer lectorat de català amb la participació de dues personalitats rellevants coneixedores de la vida i l'obra de Salvador Espriu. D'una banda, el periodista i escriptor Agustí Pons, autor de la recent biografia *Espriu, transparent*, que va oferir la conferència "Leer a Espriu, hoy" i, d'altra banda, Antonio Jiménez Millán, catedràtic de Filologia Romànica a la Universitat de Màlaga, que ens va mostrar "Algunas claves de la poesía de Salvador Espriu".

A la Università Ca' Foscari di Venezia, que compta amb els professors Patrizio Rigobon, Enric Bou i Albert Morales, els actes de Sant Jordi es van adscriure al cicle anomenat *#primavera_en_català. In viaggio per l'Europa multilingüe* que es duu a terme durant els mesos d'abril i maig en aquesta universitat. Es va comptar amb la conferència "Tradurre Mercè Rodoreda in italiano", a càrrec de Giuseppe Tavani, doctor *honoris causa* per les universitats de Santiago de Compostel·la, Barcelona i Lisboa, membre de l'IEC, Creu de Sant Jordi 1997 i Premi Ramon Llull 2004, i amb una segona conferència sobre l'obra espriuana, a càrrec de Giulia Lanciani, doctora *honoris causa* per la Universidade Nova de Lisboa i traductora d'Espriu. Si el primer va compartir algunes de les seves erudites reflexions sobre la traducció, la metodologia traductològica i alguns dels problemes concrets que li ha plantejat traduir a l'italià *Mirall trencat (Specchio infranto*. Roma, La Nuova Frontiera, 2013), la lusitanista Giulia Lanciani va pronunciar la conferència "La poesia di Salvador Espriu", en què va

presentar les dificultats que suposa traduir poesia i alguns dels trets característics de l'obra espriuana i dels seus mites més recurrents, com Sinera.

Acabo aquest apartat citant la celebració del Cork World Book Fest, que se celebra des de l'any 2005, on el passat 27 d'abril es va convidar Isona Passola per presentar el seu nou projecte cinematogràfic, *L'endemà*, gràcies a la col·laboració de l'Institut Ramon Llull, la biblioteca municipal de Cork i el Departament d'Estudis Hispànics de la Universitat de Cork on estan adscrits els estudis catalans. Isona Passola va ser presentada per Helena Buffery, responsable dels estudis catalans a Cork i presidenta de l'Anglo-Catalan Society. A més, Eva Bru-Domínguez, investigadora postdoctoral al Departament d'Estudis Hispànics, va oferir un tast de cinema català contemporani, i va mostrar i analitzar determinades escenes cinematogràfiques relacionades amb la identitat i la memòria de Catalunya.

En definitiva, per tal de garantir el nivell de competitivitat dels estudis catalans a les universitats de l'exterior cal reforçar els instruments que permeten la millora de la qualitat docent del professorat i de les prestacions als estudiants:

- Adaptant l'oferta docent als canvis curriculars, reorientant-la cap als estudis de màster i postgrau, i promovent itineraris interdisciplinaris, no orientats únicament als estudis filològics: Regne Unit (Film Studies), França i Itàlia (Llengües Estrangeres Aplicades), Alemanya (Qualificació complementària), EUA (Estudis Ibèrics i Europeus).
- Introduint la formació en traducció als programes d'estudis catalans de l'exterior.
- Ampliant els programes de formació del professorat de català com a llengua estrangera en els països amb més massa crítica d'universitats amb estudis catalans (Regne Unit, França, Itàlia, Alemanya, EUA).
- Impulsant el programa de beques per a estudiants de grau i incrementar les beques de perfeccionament per a postgraduats, futurs professors de català de les universitats d'origen.

I, paral·lelament, per tal d'afavorir la promoció de la recerca sobre llengua i cultura catalanes, considerem que és fonamental:

- Potenciar els centres d'estudi i càtedres de professors visitants en universitats de prestigi internacionalment reconegut on s'imparteixen estudis catalans en programes de postgrau, màsters i doctorats i promoure que actuïn com a pols dinamitzadors i centres de referència per a la recerca i la docència, per donar una major visibilitat i un major reconeixement internacional als estudis catalans, estimular-ne l'interès i afavorir la mobilitat del professorat (La Sorbona, Queen Mary, Stanford, Chicago, etc.).
- Promoure projectes de recerca en lingüística, literatura comparada, estudis culturals, cinema, etc., que permetrien integrar els estudis catalans en els projectes d'investigació dels departaments i en les xarxes internacionals de recerca universitària, facilitarien l'intercanvi de coneixement, així com la mobilitat internacional del professorat i l'alumnat, i conferirien un valor afegit al fet de disposar d'un programa d'estudis catalans (Queen Mary, ENS de Lió, Leipzig, Stanford, Harvard, Lisboa, etc.).
- I impulsar el paper assessor de les associacions internacionals de catalanística en la definició d'estratègies, models docents i de recerca d'acord amb les característiques de cada país o zona geogràfica, i articular-ne la col·laboració amb els responsables acadèmics de les universitats de la Xarxa, d'acord amb el programa de suport a les associacions internacionals de catalanística, aspecte que ja ha abordat profusament el Dr. August Bover.

A l'entorn de la catalanística a les universitats de l'exterior, moltes vegades cal lloar la tasca del professorat adscrit a projectes de recerca que alhora són responsables acadèmics dels estudis catalans en aquestes universitats, pal de paller de l'impuls de tesines de llicenciatura i tesis doctorals sobre estudis catalans (per exemple, aquest hivern una doctoranda de Sheffield ha defensat amb èxit la seva tesi doctoral sobre la sàtira política als dibuixos catalans del segle XX, sota la direcció de la professora Louise Johnson, actual responsable dels estudis catalans en aquesta universitat).

En aquest sentit, Jesús Villalta-Lora, professor de català al King's College des de fa diversos anys i alhora recercador, acaba de defensar la seva tesi sobre l'obra d'Espriu, Estellés i Ponç Pons, des d'un punt de vista etnocultural, seguint la teoria nacionalista d'Anthony Smith: *País i poesia: el discurs etnohumanista de Salvador Espriu, Vicent Andrés Estellés i Ponç Pons*. Sota la direcció de Robert Archer, els seus examinadors van ser Dominic Keown (Cambridge) i Gareth Walters (Swansea), ambdós

catalanòfils al Regne Unit. Es tracta de la primera tesi escrita i defensada en català al King's College! També Laia Darder, actualment professora de català a Brown, acaba de defensar la seva tesi de doctorat sobre traducció i cinema a la Universitat de Sheffield (on ha estat professora de català fins al curs 2010-2011), tesi dirigida per Louise Johnson, del Departament d'Estudis Hispànics, i Roel Vismans, del Departament d'Estudis Germànics: *Style as a translatable dimension of language: the applicability of the translation of style in animated films*.

O la Universitat de Lancaster, amb els estudis catalans dirigits per Frederic Barberà, també ha servit de plataforma docent i investigadora per a diversos professors recercadors, avui docents a altres universitats. S'hi han format i doctorat, per exemple, Jordi Cornellà (ara professor a la Universitat de Bangor, al Regne Unit), especialista en la censura en la literatura de postguerra, o la filòloga Maria Pujol Valls, professora de literatura infantil i juvenil de la Universitat Internacional de Catalunya, que va presentar el novembre de 2011 una tesi doctoral sobre l'obra de l'escriptor Josep Vallverdú (*La trajectòria de Josep Vallverdú: entre l'activisme cultural i el talent literari*), com a resultat d'una estada de sis anys en aquesta universitat, on Pujol va fer de lectora de català en el Departament de Llengües Europees.

I un darrer aspecte sobre la promoció de la catalanística a l'exterior. És sabut que l'IRL i la Fundació Congrés de Cultura Catalana convoquen anualment el Premi Internacional Ramon Llull. En la XXI edició el reconeixement va recaure a l'Associazione Italiana di Studi Catalani, creada el 1978, per la seva trajectòria i el seu impuls a la recerca a través de l'organització de col·loquis internacionals d'estudis catalans i de les seves publicacions, entre les quals cal destacar els tres primers números de la *Rivista Italiana di Studi Catalani*. En la XXII edició, dins el marc dels Premis de la Fundació Ramon Llull, es va atorgar el guardó al lingüista alemany Georg Kremnitz, romanista reconegut i catedràtic emèrit de la Universitat de Viena, per la seva recerca i defensa del català al llarg de tota la seva trajectòria acadèmica.

I a tall de colofó, i només a tall d'exemple del grau d'especialització del professorat catalanòfil adscrit a universitats de l'exterior, podem citar les cinc conferències inaugurals de sengles actes d'inauguració del curs acadèmic dels estudis catalans a l'exterior que l'IRL ha organitzat els darrers anys a diverses universitats dels Països Catalans en col·laboració amb la Xarxa Vives d'Universitats.

En l'àmbit de la literatura catalana medieval hi destaquen tres aportacions:

- *Ramon Llull, Venècia, Gènova i la Mediterrània*, de Patrizio Rigobon, professor recercador a la Università Ca' Foscari di Venezia, que va tenir lloc a la Universitat de les Illes Balears el 7 de novembre de 2008.
- *Ausiàs Marc i nosaltres*, a cura de Robert Archer, catedràtic del King's College de Londres, un any més tard, el 7 de setembre de 2009, al Palau Ducal dels Borja, a Gandia.
- *Figuracions del jo en Jaume I i en la literatura medieval*, a càrrec del Dr. Roger Friedlein (Universitat Ruhr de Bochum), pronunciada el 30 de setembre de 2011 a la Universitat Jaume I de Castelló.

I dues aportacions en l'àmbit de la literatura contemporània:

- *Els murs de l'espai sobreixen de blau. El combat per la bellesa en la poesia de Màrius Torres*, a càrrec de la Dra. Anna Sawicka (Universitat Jaguella de Cracòvia), impartida el 20 de setembre de 2010, a la sala Víctor Siurana de la Universitat de Lleida, acte amb el qual l'IRL s'adheria als actes d'homenatge al poeta Màrius Torres en el centenari del seu naixement.
- *Solitud a la ciutat: Víctor Català i Mercè Rodoreda*, a cura del Dr. Brad Epps, de Harvard University (i, des d'aquest any, catedràtic a la Universitat de Cambridge), lliçó pronunciada el passat 28 de setembre de 2012 al Paraninf de la Universitat de Barcelona, dins els actes de commemoració del 10è aniversari de l'IRL.

I acabo amb una citació del darrer paràgraf —una prosa poètica— d'aquesta lliçó inaugural de Brad Epps a l'entorn de les novel·les *Solitud* i *La plaça del Diamant*...

“Amor i mort, una antiga parella que es reactiva a cada lectura, entreteixint dos textos curulls de ressonàncies, intertextuals i també interpersonals. Aquestes ressonàncies ens impliquen, malgrat les nostres diferències, a tots, lectors i autors. Rodoreda declarà que el seu avi li llegia les obres dels ‘grans mestres’ catalans, incloent-hi les de Víctor Català. M’agrada imaginar-me Caterina Albert, ja molt velleja, agafant el llibre de Rodoreda i fent que algú li’n llegeixi

un passatge, potser somrient mentre escolta en silenci, en un impossible encontre entre les dues autores, barrejades com els ocells al final de *La plaça del Diamant* que, banyant-se en un toll d'aigua, barregen el fang amb el cel reflectit: les dues, malgrat els moments amargs, 'contentes'..." (Brad Epps, *Solitud a la ciutat: Víctor Català i Mercè Rodoreda*, Barcelona: IRL i XVU, 2012, p. 21).

Gràcies per la vostra atenció.

Vilanova i la Geltrú, 17 de maig de 2013

Accions a favor de la cultura catalana

José M. Murià

A l'August Bover i la seva bona feina

A força gent li crida l'atenció, des de la perspectiva d'ara, que la gran quantitat de catalans de tan bon nivell cultural que s'exiliaren a Mèxic com a resultat de la gran desfeta de l'any 1939, no hi deixessin, en el país, un pòsit institucional d'estudis catalans o una sòlida base per difondre i promoure sistemàticament la seva cultura, contribuir a desenvolupar-la i, en aquella difícil situació concreta de la dictadura, defensar-la millor.

No és el cas d'analitzar-ho ara a fons, malgrat que valdria la pena fer-ho algun dia, ja que mai fora de Catalunya s'hi han reunit tants intel·lectuals i artistes en llengua catalana com a Mèxic durant la cinquena i la sisena dècada del segle XX.

De totes maneres, crec que val la pena d'aprofitar aquesta ocasió per fer un esborrany d'algunes idees que ajudin a explicar el fet.

a) **La provisionalitat**, és a dir, la sensació o la il·lusió amb què va viure durant molts anys aquella gent que mancava poc per tornar a casa seva, malgrat que els anys passaven i passaven i s'acumulaven raons que més aviat els havien de fer creure el contrari. Només com un exemple extrem i respectat, pot parlar-se d'una família Renau que guardava la roba en maletes sota el llit per tal d'anar-se'n ràpidament quan vingués l'hora. Ja es deia que els exiliats eren tots *marxistes* perquè només pensaven a *marxar*.

b) **La necessitat** de guanyar-se la vida com fos, malgrat que a Mèxic hi trobaren, en termes generals, millors condicions que a qualsevol indret del món, fins i tot que a la mateixa Catalunya. De tota manera, en general van haver d'escarrassar-se per aconseguir les mongetes de cada dia.

Hi va haver institucions que els varen acollir, però no pas a tots. Molts hagueren de fer les feines més variades per sobreviure. A Guadalajara, per exemple, hi va residir l'historiador Abelard Tona i Nadalmai, havent-hi posat una petita botiga de queviures, o el meu pare, que hi tenia una papereria.

c) **La desarticulació** de la migració. Tot i que no mancaren institucions ja antigues o de nova creació que agrupessin, no n'hi va haver cap que realment hagués sabut o pogut agrupar la major part d'aquella gent. Malgrat tot, l'Orfeó Català de Mèxic va ser un bon referent durant anys a la ciutat de Mèxic, i també hi va haver un Casal Català, el Centre Català de Guadalajara, el de Puebla i el de Mèrida, i "El Virolai" de Querétaro, a més d'algunes organitzacions polítiques i culturals que difícilment passaren de ser simples enunciats.

d) **La manca absoluta de solidaritat** i, fins i tot, una certa hostilitat d'altres organitzacions republicanes espanyoles va ser una altra raó. Els temes catalans esdevingueren temes "exclusius" dels catalans, que altres exiliats republicans de la península, malgrat considerar-se demòcrates i respectuosos envers la llibertat, sovint miraven de mala manera o en feien motiu d'escarni i, si podien, fins i tot miraven de fer-los la traveta. Un cas concret, entre molts altres, va ser la reacció que varen tenir quan un distingit grup de catalans demanà unes hores a la setmana per ensenyar la seva llengua a les escoles patrocinades amb diners de la República.

e) **La pobresa.** També és important el fet que el Govern català, com a tal, va anar a l'exili sense ni un duro.

De fet, durant aquells temps en què Pau Casals digué que la ciutat de Mèxic havia esdevingut la capital de la cultura catalana, totes les accions culturals de certa transcendència i consistència resultaren d'accions individuals amb l'ajuda només d'uns quants catalans imbuïts d'una vocació extraordinària per no deixar de ser-ho.

La coordinació de les 35 edicions dels Jocs Florals de la Llengua Catalana que se celebraren durant la dictadura arreu del món —quatre d'elles a la República Mexicana— que va anar sempre pel compte de Manuel Alcàntara i Gusart, refugiat a Mèxic, n'és un exemple especialment admirable. Però n'hi ha molts altres, com és el cas dels qui editaren revistes: Ramon Fabregat, per exemple, que féu *Pont Blau* i *Xaloc*, o el meu pare, que, a Guadalajara, va publicar mensualment durant quinze anys seguits un *Butlletí d'Informació dels Països Catalans*. Aquest s'acaba de publicar tot sencer per compte de Pagès Editors de Lleida. Entre petites i grans, de curta o de llarga durada i de distribució molt variada, però sempre modesta, van ser més de cent revistes les que es van publicar a Mèxic en català.

El mateix es pot dir dels editors que de tant en tant ficaven a les màquines algun text en català, que després compraven sempre els mateixos clients. Van ser més de tres-cents títols en català amb cara i ulls els que es van publicar.

Poca cosa més es pot dir, com no fossin articles escadussers a la premsa mexicana, sobre molt diversos aspectes de la cultura catalana, alguna conferència i unes quantes obres de teatre... De tot plegat gairebé no en queda memòria. Malgrat que tot el que es va fer va representar un gran esforç, a hores d'ara sembla poc. Potser ho és, comparat amb algunes activitats que es varen dur a terme després, però cal insistir que aleshores representaren una feïnada, especialment perquè els recursos de tots plegats eren poquets, a diferència dels de la següent generació que s'hi quedaren per sempre més, que, ben arrelats, haurien pogut fer moltes més coses si haguessin disposat d'una bona organització o senzillament si s'ho haguessin proposat.

En el fons, tot plegat responia a un afany de supervivència i no pas a una idea de projecció i de desenvolupament. Eren temps en què els catalans d'Amèrica, a causa de la pèssima comunicació que hi havia, temien que Catalunya fins i tot deixés d'existir com a tal o, almenys, que la pròpia llengua acabés desapareixent.

Cal acceptar que alguns —no gaires— fins i tot varen llençar la tovallola i s'oblidaren de la llengua i de la cultura o simplement no feren cap esforç per preservar-les ni a casa seva.

No es pot dir, doncs, que, considerant les circumstàncies, els exiliats haguessin fet mala feina. Molts descendents parlen el català raonablement bé i, si no és aquest el cas, sí que simpatitzen amb la causa catalana. Ben coordinada, encara ara aquesta gent podria fer molt bona feina i ser més útil a Catalunya, però la culpa no és només dels residents a Mèxic.

Quan la situació actual del catalanisme ja es veia venir, per exemple ara fa uns cinc anys, es va tractar de crear una organització que pogués servir de gran *lobby* per difondre el catalanisme i fer-ne adeptes, però no ens en vàrem sortir malgrat que l'ajuda econòmica que es requeria era realment mínima, ja que hi havia una sèrie de circumstàncies favorables que permetien fer-ho amb molt pocs diners. No ens en sortírem per segona vegada.

Un altre fracàs el tinguérem l'any 2004, tot just acabada la Fira del Llibre de Guadalajara, durant la qual l'Institut Ramon Llull, la Universitat de Guadalajara i El Colegio de Jalisco signaren un conveni per promoure les relacions culturals de Catalunya amb Jalisco i

alguns països d'Amèrica Llatina. Malgrat que la part mexicana havia d'aportar bàsicament tres quartes parts dels recursos, no es va poder endegar perquè la burocràcia del Llull no va entendre mai que els socis mexicans no eren empleats. Després s'hi va ficar pel mig un professor català allotjat a El Colegio de Jalisco i va acabar-ho d'esbotzar.

La institució més antiga i aparentment més sòlida, com és l'Orfeó Català de Mèxic, nascut el 1906, d'uns vint anys ençà ha fet un paper molt trist. Ja fa molt que no dona pràcticament cap bona senyal de vida, especialment pel que fa a la difusió cultural i, sobretot, a la creació cultural, malgrat que de la feina de molts catalans acadèmics i d'altre tipus de treball, intel·lectual o no, en podria fer una mina extraordinària. Dificilment va més enllà d'actes purament socials i de fer classes ocasionals de català per a uns pocs alumnes mexicans dels molts que es preparen per anar a estudiar a Catalunya. O coses pitjors, com ha estat el cas de col·laborar amb l'ambaixada d'Espanya com a "casa regional". De vegades hauríem preferit que, si no podia ajudar, almenys no hagués fet nosa: uns feien i ells desfeien. Un recent canvi d'autoritats va generar l'esperança que es revifaria, però ho fa molt lentament. El seu problema sembla ser ja estructural. Tant de bo m'equivoqui.

Posteriorment a la recuperació a la Península Ibèrica de la democràcia i de les relatives llibertats actuals, a mitjans dels anys vuitanta es va fer una setmana de cultura catalana amb força èxit i es va aconseguir, com a conseqüència, col·locar a la Universitat de Mèxic una càtedra de llengua i cultura catalana, que encara existeix, operació que es va repetir gairebé vint-i-cinc anys després a la Universitat de Guadalajara.

També va resultar d'un esforç estrictament individual aconseguir que Catalunya fos la convidada d'honor a la Fira Internacional del Llibre de Guadalajara, l'any 2004, i a la Fira del Llibre d'Història i Antropologia de l'any 2009, a la ciutat de Mèxic.

També havia estat anteriorment una gestió individual la creació del "Programa de Estudios de los Catalanes de México" que es va establir amb el suport associat de la Generalitat de Catalunya i El Colegio de Jalisco. Durant els seus deu anys de vida (1994-2005) es van publicar una trentena de llibres, tots en llengua espanyola, de diverses dimensions, sobre artistes, escriptors i acadèmics catalans i l'exili polític en general, culminant amb un *Diccionario de los catalanes de México* que va ser guardonat amb el premi "Joan B. Cendrós" per Òmnium Cultural l'any 1997 i que ara s'està esmenant i ampliant.

Tanmateix, entre 1992 i 2004, El Colegio de Jalisco, a Zapópan, al costat de Guadalajara, va ser la seu de diverses activitats polítiques i culturals catalanes. Entre altres, va rebre visites de rectors de totes les universitats públiques catalanes, els presidents en funcions Jordi Pujol i Pasqual Maragall i altres polítics de gran relleu, com ara Carod-Rovira, Duran i Lleida i d'altres.

El dit Programa va ser cancel·lat unilateralment pel secretari de Cooperació de la Generalitat, l'any 2005.

També hi ha hagut alguna relació institucional d'El Colegio amb la Universitat de Girona i l'Institut d'Estudis Autonòmics de la Generalitat, al mateix temps que l'Autònoma de Barcelona la té amb la UNAM, la de Lleida amb la Universitat de Chapingo, etc.

Recentment començà a endegar-se la col·laboració de diverses institucions acadèmiques de Guadalajara amb la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona.

Pròpiament de cultura catalana, ja s'ha obert enguany un petit programa de recerca anomenat "Impronta catalana en México", amb alguns diners de l'Instituto Nacional de Antropología e Historia, i a la nova seu de la Biblioteca Pública del Estado de Jalisco, que governa la Universitat de Guadalajara, construïda amb tots els ets i uts, ja fa un any que s'hi inaugurarà una biblioteca catalana, formada originalment amb els llibres que jo mateix he pogut reunir durant anys i els que constituïren la biblioteca del meu pare. Com que ell va ser professor de la Universitat, es decidí a posar-li el seu nom: "Josep M. Murià i Romaní".

S'ha enriquit amb aportacions de l'Institut d'Estudis Catalans, l'Institut Ramon Llull i un gran donatiu de Pagès Editors, de Lleida.

És un espai que, a més d'oferir llibres sobre Catalunya, en català o d'autors catalans en qualsevol idioma, servirà, quan s'hagi acabat d'organitzar, per fer-hi diverses activitats sobre el tema amb una certa freqüència. Ja s'hi va fer un col·loqui sobre "Catalans a Amèrica Llatina" quan es va inaugurar. Enguany, el mes d'abril ja s'hi organitzà una taula rodona sobre "Catalunya Avui" i pel setembre es farà un segon col·loqui. També s'hi ha fet la presentació d'alguns llibres adients.

Aprofitant l'ocasió de trobar-nos per inaugurar la Biblioteca Catalana i celebrar el col·loqui, es va crear formalment l'ACAL (Associació de Catalanistes d'Amèrica Llatina), que provisionalment ja s'havia fundat a l'Havana el desembre anterior.

Això és pràcticament tot. Mancaria només esmentar que, escampats per diverses institucions públiques i privades, sense cap mena de connexió entre ells, hi ha estudiosos dedicats a diversos temes catalans. Alguns perquè són descendents de catalans, altres perquè han estudiat a Barcelona o en alguna altra ciutat catalana. No són gaires, però es poden comptar amb un cert número. Com es pot veure, no és gaire cosa, però, com diuen a Catalunya: “És el que hi ha”.

Si va haver-hi un temps en què la gent es pensava que calia defensar el que sobrevivia de la cultura catalana, jo diria que ara és hora d’anar a l’atac. Insisteixo que no s’ha de desaprofitar el caliu que queda de l’exili republicà que, a mesura que es rasca, resulta ser molt més important del que sembla de primera intenció.

És veritat, com ja he dit, que no volen ni sentir a parlar del catalanisme. També és cert que van transmetre la seva actitud als seus fills, però en molts casos no ha arribat als néts ja. N’hi ha una bona quantitat que, sense parlar el català —o parlant-lo molt malament— ara busquen apropar-s’hi i apropiar-se’n.

Cal reconèixer que el Barça hi ha contribuït molt. Tanmateix, el jovent català ben preparat que ens envia la crisi...

Però el més important és la bona voluntat d’un gran sector de la població mexicana ben disposat a entusiasmar-se amb la cultura catalana o amb algun sector d’aquesta.

Tant de bo, aprofitant aquest pòsit català que ja existeix amb els grans recursos que li donen les fortes arrels que se’ls han fet en el país on varen néixer, es pogués invertir alguna cosa per forjar una bona xarxa, com no s’ha fet mai, col·laboradora del catalanisme cultural que també pogués derivar, en un moment donat, a favor del catalanisme polític.

Vilanova i La Geltrú, 17 de maig de 2013